

MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Světová zdravotnická
organizace
Evropu

ZDRAVÍ 2020

Rámcový souhrn opatření připravených s cílem pomoci vládám a všem společenským aktivitám, aby přispívaly ke zdraví a životní pohodě obyvatel evropského regionu

**Zdraví 2020:
rámcový souhrn opatření připravených
s cílem pomoci vládám
a všem společenským aktivitám,
aby přispívaly ke zdraví a životní
pohodě obyvatel evropského regionu**

Souhrn

Na zasedání Regionálního výboru SZO pro Evropu v září 2012 schválilo 53 zemí evropského regionu nový regionální program Zdraví 2020, který se opírá o základní hodnoty a je podložen věrohodnými důkazy a zkušenostmi. Program Zdraví 2020 se zaměřuje na zlepšení zdraví pro všechny a na překonávání nerovností ve zdraví cestou lepšího vedení a řízení v oblasti péče o zdraví. Dokument se soustřeďuje na hlavní problémy současnosti. Vymezuje čtyři prioritní oblasti politických opatření a je inovativní v hledání odpovědí napříč všemi úrovněmi a rezorty vlády a napříč společnostmi, s důrazem na posilování a rozvoj schopností a odolnosti komunit a na vytváření podpůrného prostředí. Podrobně se zabývá posílením role zdravotnických služeb a zdravotnického systému. Program Zdraví 2020 byl schválen v dvojí verzi; rámcový souhrn opatření má pomoci vládám a společnosti k rozvoji politických opatření delší verze pak slouží jako podrobnější strategický podklad. Realizace programu Zdraví 2020 v jednotlivých zemích evropského regionu nyní představuje základní úkol nejvyšší důležitosti.

Přeloženo z anglického originálu Health 2020: a European policy framework supporting action across government and society for health and well-being, vydaného Regionální úřadovnou WHO pro Evropu v roce 2013.

© Světová zdravotnická organizace 2013

Přeložilo a vydalo Ministerstvo zdravotnictví České republiky ve spolupráci se Státním zdravotním ústavem a Kanceláří WHO v České republice.

© Ministerstvo zdravotnictví České republiky 2013

Překladatel této publikace přebírá odpovědnost za správnost překladu.
Ministerstvo zdravotnictví ČR děkuje všem, kteří přispěli k vydání české publikace.

Tisk: TIGIS, spol s. r. o, Kounická 3129/70, 100 00 Praha 10

ISBN: 978-80-85047-45-5

Program Zdraví 2020 – úvodní poznámka.....	iv
Předmluva	vi
Předmluva	vii
Zdraví je základní společenská i ekonomická hodnota	1
Významný hodnotový základ: dosažení nejvyšší možné úrovně zdraví	2
Pádné sociální a ekonomické argumenty pro zlepšování zdraví	2
Strategické cíle Zdraví 2020: větší spravedlnost a lepší řízení v oblasti péče o zdraví a zdravotnictví	3
Zlepšit zdraví obyvatel a snížit nerovnosti v oblasti zdraví	3
Posílit roli veřejné správy v oblasti zdraví a přizvat k řízení všechny komponenty společnosti, sociální skupiny i jednotlivce	4
Spolupráce na společných prioritách v oblasti zdraví	5
Prioritní oblast 1: Celoživotní investice do zdraví, posilování role občanů a vytváření podmínek pro růst jejich osobní odpovědnosti za zdraví	6
Prioritní oblast 2: Čelit největším zdravotním problémům Evropy – neinfekčním a infekčním nemocem	7
Prioritní oblast 3: Posilovat zdravotnické systémy zaměřené na lidi, rozvíjet kapacity veřejného zdravotnictví, zajistit krizovou připravenost, monitorovat zdravotní situaci a zajistit vhodnou reakci při mimořádných situacích	8
Prioritní oblast 4: Podílet se na vytváření motivovaných a odolných sociálních skupin žijících v prostředí, které je příznivé pro jejich zdraví	10
Pracujme společně: partnerská spolupráce je přidanou hodnotou	10
Program Zdraví 2020 – společný záměr a sdílená odpovědnost	12

Program Zdraví 2020 – úvodní poznámka

„Když chybí zdraví, moudrost je bezradná, síla je neschopná boje, bohatství bezcenné a důvtip bezmocný.“ Zhruba před dvěma a půl tisíci lety formuloval tuto myšlenku řecký filozof a lékař Hérakleitos z Efesu. Moderním jazykem ji vyjádřil i jeden z posledních ředitelů Světové zdravotnické organizace dr. Halfdan Mahler: „Zdraví není všechno, ale všechno ostatní bez zdraví nestojí za nic.“ Možná jinými slovy, ale ve stejném smyslu si tuto myšlenku lidé uvědomují již po staletí. Někdo častěji a včas, někdo málo a jiný pozdě. Nevyhnutelně k ní však dospějeme všichni.

Není vůbec náhodou, že takto veřejně a s publicitou ji formulují právě lékaři. Jejich úlohou je nejen léčit nemoci, ale i **připomínat hodnotu zdraví, zdraví posilovat, rozvíjet a chránit, stejně jako koordinovat v tomto duchu úsilí celé společnosti.** Tato úloha však bývá někdy upozaděna, resp. se ztrácí v diskusích o nákladech na léčbu, poplatcích, či v zápalu pro nové léčebné metody a všemohoucí účinky léků. Přesto právě zmíněná úloha zdravotníků sehrává rozhodující roli jak při ovlivňování veřejného zdraví – zdravotního stavu obyvatelstva a jeho skupin, tak při zpětné regulaci zdravotního systému, snižování jeho nákladů a efektivním cílení na dominantní zdravotní problémy.

Program Zdraví 2020 připravovala Regionální úřadovna Světové zdravotnické organizace (SZO) pro Evropu více než dva roky za účasti mnoha dalších organizací a institucí. Program byl předložen 62. zasedání regionálního výboru pro Evropu (10.–13. září 2012) ve dvou verzích, které se liší zejména rozsahem textu. Kratší verze má v anglickém originálu 14 stran, delší verze 152 stran a obsahuje jak rozsáhlý seznam literatury, tak i vysvětlení základních používaných pojmů.

Kratší verze je určena politikům, pracovníkům veřejné správy a široké občanské veřejnosti. Byla přeložena do češtiny a je dávana k dispozici všem, kteří si zdraví váží. Lze připustit, že žádný překlad není dokonalý. Nezbyvá než doporučit, aby při případné nejasnosti čtenář nahlédl do anglické verze.

Obsáhlejší verze je dostupná na internetu v angličtině (němčině, ruštině a francouzštině) a měli by se s ní seznámit zejména odborní pracovníci zabývající se problematikou studia zdravotního stavu obyvatelstva, podporou zdraví, prevencí nemocí, zdravotní politikou a všemi dalšími okolnostmi, které ovlivňují zdraví lidí.

Je vhodné v této úvodní poznámce připomenout několik základních tezí, které tvoří jádro současné evropské zdravotní politiky:

- **Zdraví je významnou ekonomickou, humánní, individuální i sociální hodnotou.**
- **V zájmu každého státu je usilovat o co nejlepší zdraví svých obyvatel.** Program Zdraví 2020 proto zdůrazňuje společnou a sdílenou odpovědnost vlády, celé veřejné správy, všech organizací a institucí, rodin i jednotlivců.
- **Výrazný vliv na zdraví mají podmínky, do nichž se lidé rodí, v nichž vyrůstají, učí se, pracují, odpočívají i stárnou.** Zlepšení takových podmínek je velmi důležité pro zlepšení zdraví lidí. Sociální determinanty zdraví, jejich studium a zvládnání, patří k důležitým tématům ochrany a podpory zdraví. Jsou i důležitou součástí sdílené odpovědnosti všech typů a stupňů veřejné správy a všech dalších komponent společnosti.
- **Podpora zdraví a prevence nemocí zahrnuje širokou oblast a pestrou škálu aktivit, které přispívají ke zdraví lidí. SZO naléhavě doporučuje tuto oblast podstatně posílit personálně a finančně i vybavit potřebným zařízením. Rovněž doporučuje zlepšit a rozvíjet informační systém, odbornou přípravu a výzkum.**
- Pokud se péče o zdraví ponechá jen na jednotlivcích a pokud se zdravotní problémy řeší až v nemocnicích, pak je takový zdravotní systém málo účinný a zbytečně nákladný.
- **Nemoci nerespektují hranice státu.** Mezinárodní spolupráce je nezbytná, a to v oblasti informací, výměny zkušeností i při bezprostředním ohrožení a humanitárních katastrofách.
- **Zdravotní problémy nelze zvládnout v rámci jednoho rezortu – ministerstva zdravotnictví.** Proto SZO vyzývá členské státy, aby v potřebné míře rozvinuly mezirezortní spolupráci (*whole of government approach*) a aby vytvářely nové společenské vazby v rámci celé společnosti (*whole of society approach*). Každé rozhodnutí a opatření může ovlivnit zdraví (*health in all policies*).

- **Velmi důležité je prozíravé řízení přispívající ke zdraví**, a to jak v rámci rezortu zdravotnictví (*health governance*), tak i v celé společnosti (*governance for health*).
- Je žádoucí, aby úroveň zdraví všech obyvatel byla co nejvyšší. Současně je nezbytné dbát na to, aby ve společnosti nebyly příkré rozdíly ve zdravotní úrovni, a to jak mezi jednotlivci, tak i mezi sociálními skupinami. Špatný zdravotní stav jedné sociální skupiny představuje vážné zdravotní riziko i pro ostatní.

Na základě dřívějších zkušeností s programem Zdraví 21 lze vyslovit domněnku, že je velmi těžké překročit medicínské a zdravotnické hranice péče o zdraví a pochopit, že nejde jen o činnost ministerstva zdravotnictví, ale i o poslání obou komor parlamentu, vlády a všech úrovní a typů veřejné správy, organizací, institucí, sociálních skupin, rodin i jednotlivců.

Pokud jde o tradiční metody, je vhodné posílit zdravotní výchovu, ochranu a podporu zdraví, prevenci nemocí a rozvíjet kapacity veřejného zdravotnictví (*public health*). Nové informační technologie umožňují uplatnit nové metody komunikace, narůstá role médií v péči o zdraví a uplatňuje se vliv občanských iniciativ. Je tedy nezbytné motivovat pro péči o zdraví všechny komponenty demokratické společnosti. Když se v této oblasti něco podcení, nežádoucím důsledkem je horší zdraví, než by mohlo být. Následky se potom velmi nákladně a nedostatečně napravují ve zdravotnických zařízeních.

Lze namítnout, že program je poněkud obecný a že v něm některé oblasti a aktivity chybí. To není jeho nedostatek. Program vyzývá ke kritickému uvažování, k iniciativním návrhům a k užitečné aktivitě. Je výrazem evropské zdravotní politiky usilující o zlepšení zdraví všech lidí a o snížení zdravotních rozdílů.

Účinná a hospodárná péče o zdraví začíná v rodinách, ve školách a na pracovištích. Významnou rolí všech komponent společnosti je motivovat a usnadňovat ta rozhodnutí, která přispívají ke zdraví, a navrhopvat i realizovat opatření zlepšující zdravotní i životní podmínky lidí. Zdraví je záležitostí všech, každého z nás.

Program Zdraví 2020 je poněkud obtížný v tom, že předpokládá hodnotově zakotvené systémové myšlení. Staví na sounáležitosti jednotlivců i sociálních skupin a přispívá k rozvoji a uplatnění demokratických mechanismů. Rozhodně stojí za to se s programem seznámit a přispět svým podílem k jeho realizaci.

Člověk ve svém životě jde různými cestami. Některé z těchto cest jsou rovné a krátké, některé jsou naopak klikaté a dlouhé. Co je rozhodující, je to, kam nás zavedou, jaký mají cíl. Zda to je cíl, který opravdu chceme, a zda lze věřit těm, kteří ukazují tu jedinou správnou cestu. V této souvislosti bych rád citoval **Omara Nelsona Bradleyho** (1893–1981), pětihvězdičkového generála americké armády a spolutvůrce Marshallova plánu: „**Je načase, abychom se naučili kormidlovat podle hvězd a ne podle mihotavých světýlek všech projíždějících lodí.**“

Tento citát evokuje řadu otázek bezprostředně se dotýkajících zdraví, zdravotnictví i prevence nemocí a ochrany a podpory zdraví v České republice: **Podle kterých hvězd a kterých souhvězdí budeme kormidlovat? Dokážeme rozeznat trvalé humánní hodnoty od krátkodechého balastu? Bude jednou z hvězd ukazujících cestu i zdraví lidí? Je cesta ke zdraví lidí naše cesta?**

Program Zdraví 2020 není podrobným návodem, ale právě pozváním na tuto nelehkou a náročnou cestu směřující ke zdraví lidí. Text by měl být především inspirací k úvahám a rozhovorům a ve svém důsledku i motivem ke společnému úsilí v oblasti péče o zdraví. Ostatně nejde jen o zdraví. Záměrem je, aby svébytní a kompetentní lidé pochopili hodnotu zdraví a dokázali přijmout svou část sdílené odpovědnosti nejen za své zdraví, ale i za zdraví těch, kteří to potřebují.

MUDr. Vladimír Valenta, Ph.D.

Hlavní hygienik ČR a náměstek ministra zdravotnictví
pro ochranu a podporu veřejného zdraví

Předmluva

Zdraví 2020: Rámcový souhrn opatření připravených s cílem pomoci vládám a všem společenským aktivitám, aby přispívaly ke zdraví a životní pohodě obyvatel evropského regionu přichází s prozíravým a ambiciózním plánem. Na této koncepci se shodlo všech 53 členských států Evropského regionu Světové zdravotnické organizace (SZO) a došlo k tomu v pravou chvíli. Vzhledem k tomu, že se blíží rok 2015 a termín pro dosažení rozvojových cílů tisíciletí, pomůže nám tento program při zapracování zdraví do globálních cílů příští generace.

Program zúročuje naše nedávné poznatky o úloze zdraví. Maximalizace zdraví ve všech etapách života představuje základní právo každého jednotlivce a nikoli privilegium pro malý počet vyvolených. Dobrý zdravotní stav znamená výhodu a je zdrojem ekonomické a sociální stability. Má klíčovou úlohu v boji s chudobou a přispívá k udržitelnému rozvoji, který je zároveň prospěšný zdraví. Navíc nadále není možno považovat dobrý zdravotní stav za zásluhu jednoho rezortu, protože udržitelné a spravedlivé zlepšování zdraví je výsledkem efektivní politiky napříč všemi složkami vlády a usilovné spolupráce mezi jednotlivými složkami společnosti.

Čtenáři uvidí, že tento přístup je podstatou celého programu. Evropský region čeká řada významných úkolů. Nerovnosti v oblasti zdraví v rámci jednotlivých zemí i mezi různými zeměmi jsou odrazem ekonomických a sociálních rozdílů ve společnosti. Vlivem rostoucího ekonomického tlaku a stoupajících nákladů na zdravotní péči dochází ke zvýšení hrozby sociálního vyloučení a příliš často se zapomíná právě na ty, kdo zdravotní péči potřebují nejvíce. Zároveň si uvědomujeme, že očekávání veřejnosti, která chce mít přístup k nejnovějším a nejlepším zdravotnickým technologiím, v kombinaci s měnícím se podílem onemocnění, která převažují u stárnoucí populace, vyvíjí obrovský tlak na rozpočet. Pokud se v zemích evropského regionu má univerzální pokrytí zdravotní péče stát skutečností, nutně potřebujeme nové přístupy a pohledy. Změna postoje politických činitelů, zdravotníků i veřejnosti, od toho, že se na zdraví pohlíží jako na boj s nemocí, k tomu, aby se zaměřili především na podporu zdraví a životní pohody, je klíčem k budoucnosti. Úspěšnost této koncepce závisí na její politické podpoře, na zavádění nových technických a administrativních postupů a na změnách ve využívání finančních prostředků a dalších zdrojů.

Rámcová koncepce pro Evropu úzce navazuje na 12. generální program SZO a představuje praktický odraz programu reformy v SZO, které mají umožnit, aby tato organizace mohla v rychle se měnícím světě efektivněji reagovat na potřeby svých členských států. V evropském regionu, podobně jako v jiných regionech, je předpokladem k dosažení výsledků stanovených v tomto programu rozvíjení schopnosti mezinárodních organizací spolupracovat nejen s ministerstvy jednoho rezortu, ale i se všemi důležitými složkami vlády, s kolegy v jiných mezinárodních organizacích, které mají vliv na zdraví, dále se zástupci průmyslu a akademických institucí, jakož i s občanskou společností. Rámcový program pro Evropu ukazuje cestu vpřed, pokud jde o nové přístupy ke zdraví a životní pohodě na celém světě.

Margaret Chan
Generální ředitelka SZO

Předmluva

Mám to potěšení přivítat s vámi program Zdraví 2020, rámcovou evropskou koncepci zdraví pro všechny. Ať už jste prezident, premiér, starosta, politický činitel, zdravotnický pracovník nebo komunitní aktivista, v dokumentu Zdraví 2020 najdete informace, ze kterých budete moci vycházet při přijímání zdravějších, bezpečnějších a ekonomicky výhodnějších rozhodnutí a opatření.

Zdravotnictví se v 21. století utváří pod vlivem rostoucí vzájemné provázanosti na globální, regionální, národní a místní úrovni a stále složitější řady vzájemně propojených faktorů, které ovlivňují zdraví a životní pohodu. Před námi všemi stojí například úkol, abychom porozuměli mnoha různým faktorům a rezortním službám (jako například zajištění bydlení, dodávky vody a energií, potravy a zdravotní péče), které potřebujeme k zajištění štěstí a zdraví pro nás samotné, naše rodiny a naše obyvatelstvo. Všichni víme, že špatný zdravotní stav znamená mrhání potenciálem, plodí zoufalství a utrpení a odčerpává finanční prostředky. Řešení těchto úkolů na jakékoli úrovni – osobní, institucionální, komunitní, obecní nebo národní – vyžaduje promyšlený, strategický a koordinovaný postup. Všechny 53 členské státy evropského regionu SZO vypracovaly a přijaly program Zdraví 2020 jako koncepční rámec pro podporu takového postupu.

Program Zdraví 2020 rozpracovává vizi systému veřejného zdraví jako dynamické sítě zainteresovaných subjektů na všech úrovních společnosti a jeho cílem je podpora opatření sloužících jednotnému účelu napříč evropským regionem. Veškerá doporučení v programu Zdraví 2020 vycházejí z věrohodných důkazů. Na vypracování programu Zdraví 2020 se podílela celá řada odborníků. Naším cílem po celou dobu bylo na základě nejlepších dostupných podkladů vypracovat unikátní program.

Program Zdraví 2020 staví na rozsáhlém přehledu publikovaných důkazů, na údajích vycházejících ze zkušeností a na konzultacích nebyvalého rozsahu se zainteresovanými subjekty v měřítku celého regionu. V procesu jeho vývoje došlo k rozsáhlému přehodnocení současných mechanismů, procesů, vztahů a institucionálních dohod v oblasti zdravotnictví. Nakonec jsme v programu Zdraví 2020 získali unikátní regionální vodítko, díky němuž se můžeme poučit ze zkušeností nabytých v praxi a které nám pomůže nastavit si priority a najít lepší cesty, jak koordinovat akce mezi zainteresovanými subjekty ve všech rezortech, aby to vedlo ke zlepšení zdravotního stavu a životní pohody jak u jednotlivců, tak u celé populace.

Program Zdraví 2020 uznává a vítá velkou různorodost zdravotnických systémů a přístupů napříč evropským regionem. Jeho snahou není, aby národní a místní zdravotnické systémy byly jednotné, ale aby byly jednotně lepší. Přijetím programu Zdraví 2020 si všechny státy vytkly dva společné cíle, a to jednak snahu o zlepšení zdravotního stavu všech občanů a zmenšení rozdílů v oblasti zdraví, jednak snahu o posílení vedení a účasti na řízení v oblasti zdraví.

Program Zdraví 2020 ukazuje cesty, jak těchto cílů dosáhnout, a navrhuje nové formy řízení v oblasti zdraví s tím, že zdraví a životní pohoda jsou chápány jako úkol celé společnosti a celé vlády, a vyzývá k aktivní účasti veřejnosti na strategickém rozhodování.

Zabývá se socioekonomickými důvody pro zlepšení zdraví a uvádí pádnou argumentaci založenou na důkazech, proč je třeba, s využitím integrovaných přístupů, investovat do podpory zdraví a životní pohody a do prevence nemocí. Popisuje ovlivnění sociálních determinant cestou vývoje metod pro zapracování zdraví do všech koncepcí s cílem zlepšení zdravotního stavu každého jednotlivce, které ve svém důsledku povede ke snížení vlivu sociálních determinant na všechny lidi, a dále cestou cílených opatření, která se zaměří na nejvíce znevýhodněné.

Program Zdraví 2020 ukazuje nové systémy účasti na řízení, které podporují inovativní přístupy k sociální mobilizaci pro rovný, udržitelný a odpovědný postoj ke zdraví.

Program Zdraví 2020 se zabývá celou řadou novátorských a efektivních cest k řešení současných komplexních úkolů v oblasti zdraví. Představuje celou řadu strategií a opatření, jež lze uplatnit při řešení hlavních úkolů v oblasti zdraví v průběhu lidského života v souvislosti s nepřenosnými i infekčními onemocněními. Ukazuje cesty jak propojit klinická opatření s úsilím o dosažení rovnosti a o ovlivnění sociálních determinant zdraví a upozorňuje na nezbytné klíčové vstupy zdravotnických systémů, jako jsou lidské zdroje a léčiva ve vyšší kvalitě, posílení dohod o hrazení zdravotnické péče a zefektivnění řízení v oblasti zdraví.

Uvedením společného souboru hodnot, důkazů a zkušeností vytváří program Zdraví 2020 platformu pro partnerství a spolupráci. Vybízí k zapojení celé společnosti jakožto předpokladu pro plánování koncepcí zdravotnictví, rozvoje, zavádění opatření a jejich monitorování na všech úrovních. Nabízí přesvědčivé argumenty pro zapojení lidí, občanů, spotřebitelů a pacientů do procesu rozhodování, protože právě to má rozhodující vliv na zlepšení výsledků ve zdravotnictví. Velký význam přikládá také zapojení zdravotnických pracovníků do tohoto procesu.

Co udělá Světová zdravotnická organizace, aby pomohla? Regionální úřadovna bude podporovat státy při přijímání programu Zdraví 2020, a to tak, že bude analyzovat situaci ve zdravotnictví, stanoví přínos opatření, podpoří politické závazky ze strany nejvyšších představitelů států, poskytne koncepční doporučení a bude monitorovat dosažený pokrok. Podpoří vedení a správné řízení v oblasti zdraví, bude navrhovat mechanismy pro celospolečenské a celoládní postupy a podpoří rozvoj schopností.

Program Zdraví 2020 existuje v kratší a delší verzi. Kratší verze, určená pro potřeby vlády a společnosti při podpoře zdraví a životní pohody, přináší politikům, rozhodovacím orgánům a odborníkům v praxi shrnutí hlavních hodnot a zásad, jimiž by se při uvádění programu Zdraví 2020 do života na svých místech měli řídit. Delší verze programu Zdraví 2020 přináší více podrobných informací o publikovaných důkazech a je určena těm, kdo se zabývají vytvářením koncepcí a jejich realizací v praxi.

Věřím, že program Zdraví 2020 může být významným přínosem jak pro individuální, tak pro kolektivní práci na zlepšování zdraví a životní pohody. Může posloužit jako jedinečný zdroj, který bude základem budoucích úspěchů a prosperity jak v jednotlivých zemích, tak v regionu jako celku a přinese prospěch všem jeho národům. Aktivní informování a uvádění každodenní praxe do souladu s hodnotami a přístupy programu Zdraví 2020 nám umožní vybudovat zdravější Evropu pro nás a pro naše děti.

Zsuzsanna Jakab
Regionální ředitelka SZO pro Evropu

„Dosažení co nejvyšší možné úrovně zdraví je jedním ze základních práv každé lidské bytosti.“

Ústava SZO

Vážený pane premiére, pane ministře, pane primátore nebo pane poslanče:

Dobrý zdravotní stav obyvatelstva podporuje sociální a ekonomický rozvoj a vytváří příznivé podmínky pro zlepšení práce všech rezortů. Ekonomická a finanční krize, které čelí mnoho zemí, však představuje vážné problémy a potenciální rizika podkopávající dosud dosažené dobré výsledky. Zároveň je ale významnou příležitostí k přehodnocení a oživení našeho úsilí zlepšit zdraví všech lidí.

Všechny rezorty a úrovně státní správy přispívají k dobrému zdraví. **Vaše vedoucí postavení a kompetence mohou přispět k zásadní změně v oblasti zdraví a životní pohody obyvatel** ve vaší zemi, státě, regionu nebo městě a rovněž i v evropském regionu jako celku.

Vaše podpora programu Zdraví 2020 má skutečně zásadní význam.

„Chceme, aby se zlepšilo zdraví a životní pohoda všech lidí, protože je to právo každé lidské bytosti. Lepší zdraví nelze koupit za peníze, ale dobrá a spravedlivá zdravotní politika zvyšuje šanci na jeho dosažení. Musíme se vypořádat s hlavními příčinami nemocí i nespravedlností prostřednictvím opatření, která budou zaměřena na sociální determinanty zdraví a která se stanou záležitostí veřejné správy i celé společnosti.“

Dr. Margaret Chan,
generální ředitelka SZO

53 členských států evropského regionu SZO schválilo nový evropský program **Zdraví 2020**. Mezi společné cíle všech evropských států patří **„výrazné zlepšení zdraví a životní pohody obyvatelstva, snížení rozsahu nerovností v oblasti zdraví, posílení péče o zdraví lidí, a to zejména ochrany a podpory zdraví i prevence nemocí, a vytvoření všeobecně dostupných, spravedlivých, udržitelných a vysoce kvalitních zdravotních systémů zaměřených na lidi.“**

Program Zdraví 2020 respektuje rozmanitost zemí v rámci regionu. Je určen mnoha osobám ve veřejné správě i mimo ni s cílem ukázat směr a poskytnout inspiraci pro řešení složitých zdravotních problémů v 21. století. Program Zdraví 2020 potvrzuje hodnoty programu „Zdraví pro všechny“, je podložen důkazy v připojených dokumentech a definuje dva hlavní strategické směry a čtyři oblasti prioritních politických opatření. Program staví na zkušenostech získaných během realizace předchozího programu „Zdraví pro všechny“ a představuje vodítko jak pro členské státy, tak pro Regionální úřadovnu SZO pro Evropu.

Zdraví je základní společenská i ekonomická hodnota

Dobrý zdravotní stav lidí je přínosem pro všechny rezorty i celou společnost. To z něj činí významnou hodnotu. Dobré zdraví je nesmírně důležité pro ekonomický a sociální rozvoj a má zásadní význam jak pro život každého jednotlivce, tak i pro rodiny a všechny společenské skupiny. Špatný zdravotní stav plýtvá lidským potenciálem, vede ke stavům beznaděje a odčerpává prostředky ze všech rezortů. Umožníme-li lidem získat kontrolu nad svým zdravím a nad jeho základními determinanty, přispějeme tím ke zlepšení životní situace sociálních skupin a kvality života lidí. Bez aktivního zapojení občanů by bylo promarněno mnoho možností chránit i zlepšovat jak jejich zdraví, tak i celkovou životní situaci.

Opatření, která vedou k úspěšnému rozvoji lidských společenství, jdou ruku v ruce se zlepšováním zdravotního stavu lidí. Respektování této skutečnosti napomáhá k lepším výsledkům. Spravedlivý přístup ke vzdělávání, přiměřená práce, bydlení a příjem – to vše podporuje zdraví. Zdraví přispívá ke zvýšení produktivity, větší efektivitě pracovních sil, zdravějšímu stárnutí, nižším výdajům na nemoci i sociální dávky a k vyšším daňovým příjmům. Zdraví a lepších životních podmínek populace lze nejlépe dosáhnout zaměřením pozornosti celé veřejné správy na sociální i individuální determinanty zdraví. Dobrý zdravotní stav může přispět k ekonomickému oživení a dalšímu rozvoji.

Efektivita zdravotnictví a výkonnost ekonomiky jsou vzájemně propojeny. Proto je nezbytné, aby rezort zdravotnictví zlepšil využívání svých prostředků. Rezort zdravotnictví je významný jak pro svůj přímý, tak i nepřímý dopad na ekonomiku. Nejenže ovlivňuje zdraví lidí a jejich produktivitu, ale je rovněž jedním z největších ekonomických odvětví ve všech středně a vysoko-příjmových zemích. Je významným zaměstnavatelem, důležitým majitelem půdy, stavitelem a spotřebitelem. Je rovněž výraznou motivační silou rozvoje výzkumu a inovací i důležitou oblastí, v níž se uplatňuje mezinárodní konkurence lidí, nápadů a produktů. Význam zdravotnictví bude růst i nadále, stejně tak jako jeho přínos k dosahování širších společenských cílů.

V evropském regionu SZO se zdraví lidí v posledních desetiletích velmi zlepšilo, avšak ne všude a ne pro každého stejně; značné a nespravedlivé rozdíly jsou nepřijatelné. Mnohé skupiny a oblasti zaostávají a v mnoha případech je nevyvážený ekonomický vývoj doprovázen nárůstem zdravotních rozdílů jak

Politické prohlášení z konference o sociálních determinantách zdraví v Riu (2011)

„Nerovnosti ve zdraví vznikají vlivem společenských podmínek, v nichž se lidé rodí, rostou, žijí, pracují a stárnou. Tyto podmínky ovlivňující zdraví nazýváme sociálními determinantami zdraví.“

Účastníci konference prohlásili:

„Zdůrazňujeme, že nadměrné nerovnosti ve zdraví uvnitř i mezi zeměmi jsou politicky, sociálně a ekonomicky nepřijatelné, jsou nespravedlivé a bylo by možné se jim ve velké míře vyhnout. Podpora spravedlnosti ve zdravotní oblasti je základem udržitelného rozvoje a lepší kvality života. Podílí se na zlepšování životní situace všech lidí, což ve svém důsledku přispívá k míru a bezpečnosti.“

Co je sociální gradient?

Sociální gradient ve zdraví dokládá, že úroveň zdraví se progresivně zlepšuje s rostoucím socioekonomickým postavením jednotlivců anebo sociálních skupin. Důsledky nespravedlivých nerovností v oblasti zdraví dopadají na každého. Jedná se o celosvětový jev, který se týká všech zemí, bez ohledu na výši jejich příjmů.

Investice do zdraví mají smysl

Nárůst výdajů na zdravotnictví významně souvisí s růstem hrubého domácího produktu (HDP). Během posledních tří desetiletí začaly výdaje do zdravotnictví ve většině zemí v rámci Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) stoupat – průměrně o 1 % ročně rychleji než reálný HDP v OECD. V roce 1950 dosahovaly výdaje na zdravotnictví ve Spojeném království 3 % HDP. Dokonce i ve Spojených státech činily výdaje na zdravotnictví v roce 1970 pouze 7 % HDP. Průměrné výdaje na zdravotnictví v rámci OECD vzrostly z 5 % HDP v roce 1970 na 9 % v roce 2010.

uvnitř zemí, tak i mezi nimi. Národnostní menšiny, některé komunity migrantů a skupiny, jako jsou kočovníci a Romové, neúměrně strádají. Mění se struktura nemocnosti, migrace a další demografické změny ovlivňují pokrok v oblasti zdraví a vyžadují soustavnou pozornost a navazující opatření. Rychlý nárůst chronických onemocnění a duševních poruch, nedostatečná sociální soudržnost, hrozby v oblasti životního prostředí a finanční nejistota – to značně komplikuje proces zlepšování zdraví a ohrožuje udržitelnost zdravotnictví i systémů sociálního zabezpečení. Proto je nezbytné zaměřit se na hledání všeobecně přijatelných tvůrčích a novátorských přístupů i řešení.

Významný hodnotový základ: dosažení nejvyšší možné úrovně zdraví

Program Zdraví 2020 je založen na hodnotách zakotvených v Ústavě SZO, v níž je uvedeno: „Dosažení co nejvyšší možné úrovně zdraví je jedním ze základních práv každé lidské bytosti.“ Země evropského regionu SZO potvrzují právo na zdraví a zavázaly se k všeobecné dostupnosti zdravotní péče, k solidaritě a k rovnému přístupu jako k základním hodnotám, které musí být respektovány při organizaci a financování jejich zdravotnických systémů. Je nezbytné usilovat o co nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví bez ohledu na etnický původ, pohlaví, věk, sociální postavení nebo finanční situaci. K základním hodnotám patří spravedlnost, udržitelnost, kvalita, transparentnost, odpovědnost, rovnost pohlaví, důstojnost a právo podílet se na rozhodování.

Pádné sociální a ekonomické argumenty pro zlepšování zdraví

Výdaje na zdravotnictví jsou pro vlády závažnějším problémem než kdykoli předtím. V mnoha zemích je podíl výdajů na zdravotnictví ze státního rozpočtu větší než v minulosti a náklady na zdravotní péči rostou rychleji než HDP. U některých zemí však nelze z dostupných dat prokázat korelaci mezi výdaji na zdravotní péči a zdravotními výsledky. Mnohé zdravotnické systémy nejsou schopny udržet náklady v potřebné výši a finanční tlak, kterému jsou vystaveny, způsobuje, že poskytování zdravotní a sociální péče je stále obtížnější. Růst nákladů je v první řadě ovlivněn novými léčebnými postupy a technologiemi, zvyšujícími se nároky lidí na ochranu před zdravotními riziky a nároky na přístup k vysoce kvalitní zdravotní péči. Před zahájením jakékoli zdravotnické reformy je nutno důkladně zvážit a přezkoumat ekonomické i politické zájmy a sociální i kulturní problémy. Uvedené problémy nemohou vyřešit ministři zdravotnictví jen v rámci svého rezortu. Proto je účast celé vlády a ostatních rezortů nezbytná.

Pokud jsou použity účinné postupy, lze i s omezenými prostředky dosahovat dobrých zdravotních výsledků. Závěry nových věrohodných studií věnovaných ekonomickým aspektům prevence nemocí dokládají, že růst nákladů na zdravotnictví lze omezit, pokud bude věnována potřebná pozornost jak nejzranitelnějším skupinám obyvatelstva, tak i nerovnostem, ke kterým dochází v důsledku sociálního gradientu.

V současné době vlády vynakládají pouze zlomek ze svého zdravotnického rozpočtu na podporu zdraví a prevenci nemocí (zhruba 3 % v zemích OECD) a mnohé z nich se soustavně nezabývají nerovnostmi ve zdraví. Významným přínosem pro zdraví se může stát efektivní využití výsledků sociálního a technologického rozvoje, a to zejména v oblasti informací, sociálního marketingu a sociálních médií.

Prevence je užitečná ...

Například výsledky z Polska ukazují, že změna stravovacích návyků a omezení kouření vedou k nižšímu výskytu chronických onemocnění srdce a ke snížení celkové míry předčasných úmrtí.

Nejefektivnější strategií pro omezení kouření je zvýšení daní. Zvýšení cen o 10 % by mohlo mít za následek snížení počtu předčasných úmrtí v zemích východní Evropy a střední Asie o 0,6 až 1,8 miliónu.

... pro všechny rezorty ...

Podle odhadu mělo zvýšení daně u alkoholu v Anglii hmatatelný přínos ve formě snížení nákladů na zdravotnictví a sociální péči o 183 miliónů € a snížení ztrát spojených s produktivitou pracovních sil ve výši 405 miliónů €, přičemž náklady na realizaci činily méně než 0,10 € na osobu (celkem 3,7 miliónu €).

Úspory v oblasti zdravotnických služeb, které byly výsledkem sníženého počtu pacientů hospitalizovaných v souvislosti s alkoholem, byly odhadnuty na 65 miliónů € v prvním roce; kromě toho byly uspořeny náklady související s trestnou činností ve výši 118 miliónů €.

V zemích jako je Ruská federace by komplexní preventivní balíček nestál více než 4 USD na osobu ročně.

Převzato z: Dahlgren G, Whitehead M. *Tackling inequalities in health: what can we learn from what has been tried?* London, King's Fund, 1993.

... musí však být zaměřena na snižování nerovností ve zdraví

Existují výrazné nerovnosti uvnitř zemí, které se týkají jak mnoha charakteristik životního stylu (kouření, obezita a sedavý způsob života), tak i životních podmínek, a to včetně nesnáží, které přinášejí chronické neinfekční nemoci.

Kromě toho 20 % obyvatelstva s nejnižším příjmem zřejmě odkládá návštěvu lékaře z důvodu obav z nejruznějších poplatků.

Efektivní využívání prostředků v rezortu zdravotnictví může omezit tempo růstu nákladů. Evropské zdravotnické systémy jsou nuceny zlepšit svou výkonnost a zvládat nové problémy. Lepší využití stávajících prostředků mohou přinést změny ve struktuře služeb, nové kompetence anebo zavedení nových motivačních a úhradových systémů. Zdravotnictví se musí, stejně jako jiné rezorty, přizpůsobit a změnit. Potvrzují to i závěry a prohlášení v oblasti zdravotní politiky ze strany organizací, jako je Evropská unie a OECD.

V globalizovaném světě je nezbytné, aby země rozšiřovaly svou spolupráci při řešení mnoha důležitých zdravotních problémů. To vyžaduje nadnárodní spolupráci. Mnohé mezinárodní smlouvy tento požadavek zdůrazňují, jako např. Mezinárodní zdravotní řád (*IHR – International Health Regulations*), Rámcová úmluva o kontrole tabáku (*WHO Framework Convention on Tobacco Control*) nebo Deklarace o Dohodě o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví a o veřejném zdravotnictví (*Doha Declaration on the TRIPS Agreement and Public Health*).

Strategické cíle Zdraví 2020: větší spravedlnost a lepší řízení v oblasti péče o zdraví a zdravotnictví

Program Zdraví 2020 připomíná, že úspěšné vlády mohou dosáhnout výrazného zlepšení zdraví svých obyvatel, když rozvinou spolupráci mezi rezorty a zapojí všechny stupně veřejné správy do plnění dvou vzájemně souvisejících strategických cílů:

- zlepšit zdraví obyvatel a snížit nerovnosti v oblasti zdraví;
- posílit roli veřejné správy v oblasti zdraví a přizvat k řízení a rozhodování všechny komponenty společnosti, sociální skupiny i jednotlivce.

Zlepšit zdraví obyvatel a snížit nerovnosti v oblasti zdraví

Země, regiony a města, která stanovují společné cíle a společně investují do zdraví a jiných oblastí, mohou výrazně zlepšit zdraví a životní situaci obyvatel. Prioritní oblasti jsou zejména tyto: předškolní výchova, úroveň vzdělávání, zaměstnanost a pracovní podmínky, sociální zabezpečení a omezování chudoby. Možnými metodami jsou: zvýšení odolnosti komunit, sociální začlenění a soudržnost; zvyšování životní úrovně; rovnost pohlaví a rozvíjení schopností jednotlivců i společenských skupin chránit a podporovat zdraví, jako jsou např. individuální dovednosti a pocit sounáležitosti. Stanovení konkrétních cílů zaměřených na snížení nerovností v oblasti zdraví může pomoci nastartovat potřebné aktivity a je jedním z hlavních kritérií při hodnocení rozvoje zdraví na všech úrovních.

Řešení sociálních nerovností výrazně přispívá ke zdraví a životní pohodě. Příčiny nerovností jsou složité, mají kořeny v samém začátku životního cyklu a působí v celém jeho průběhu. Znevýhodnění osob a jejich zranitelnost se během života obvykle prohlubuje.

Program Zdraví 2020 zdůrazňuje, že narůstá nutnost zabývat se nízkou úrovní zdraví některých sociálních skupin, a to jak v rámci zemí, tak v celém evropském regionu. Rozdíl v naději dožití při narození činí v rámci evropského regionu SZO 16 let, s rozdílnými hodnotami u mužů a u žen; míra mateřské úmrtnosti je v některých zemích regionu až 43 krát vyšší než v ostatních.

Tyto extrémní nerovnosti v oblasti zdraví jsou podmíněny i jednáním, které má důležitý vliv na zdraví, např. užívání alkoholu a kouření, stravovací návyky,

Vzdělání a zdraví spolu souvisí

Věrohodné důkazy podporují tvrzení, že vzdělání a zdraví jsou úzce propojeny. Ze statistik vyplývá, že počet let absolvovaného školního vzdělání úzce souvisí s dosahovanou úrovní zdravotního stavu.

Zpráva o lidském rozvoji (*Human development report*) Rozvojového programu OSN (UNDP) z roku 2003 uvádí: „Vzdělání, zdraví, výživa, voda a hygiena se vzájemně doplňují, přičemž investice do kterékoli z těchto oblastí přináší lepší výsledky i v ostatních oblastech.“

Zapojení celé veřejné správy

Aktivity zapojující celou veřejnou správu se týkají všech jejích stupňů (od lokálních až po globální) a v rostoucí míře zahrnují i nevládní organizace. Taková součinnost musí spočívat na důvěře, na společné etice i kultuře a vyžaduje i nové dovednosti.

Předpokládá rovněž i lepší koordinaci a integraci. Aktivity by měly být zaměřeny na celospolečenské cíle v souladu s vládním programem.

V zemích s federálními systémy a v těch státech, v nichž jsou regionální a lokální úrovně politicky autonomní, jsou žádoucí podrobné konzultace mezi jednotlivými stupni správy. Je nezbytné dbát na odpovědnost na všech úrovních a ve všech systémech.

U všech opatření je nutné zvažovat jejich vliv na zdraví

Cílem strategie *Health in all policies* je, aby se úsilí o lepší zdraví a zdravější životní podmínky (*governance for health*) stalo prioritou všech rezortů. Tato koncepce je obousměrná. Všechny rezorty by měly chápat svou odpovědnost za zdraví a podle toho také jednat. Zároveň by si měly být vědomy dopadů, které má zdraví na jiná odvětví.

tělesná aktivita a psychické problémy. Zmíněné chování je do značné míry důsledkem stresu a dalších životních nesnází.

Přijetí opatření, která by se zabývala sociálními determinantami zdraví a dalšími vlivy životního prostředí, může přispět k účinnému zvládnutí celé řady nerovností. Výzkumy ukazují, že podmínkou přijetí účinných opatření jsou příznivé politické okolnosti, které umožňují mezirezortní spolupráci a zavádění integrovaných programů. Je například prokázáno, že integrovaná péče o děti věnovaná jak jejich životním podmínkám, tak i jejich růstu a vývoji vede k dobrým výsledkům v oblasti zdraví i vzdělávání. Dostatečná pozornost věnovaná determinantám zdraví je jedním ze základních předpokladů rozvoje měst. Stejně tak je nezastupitelná role starostů a místních úřadů při podpoře zdraví a zlepšování životních podmínek. Účinnost místních programů je posilována aktivním zapojením občanů, sdílenou odpovědností a adekvátními mechanismy financování.

Posílit roli veřejné správy v oblasti zdraví a přizvat k řízení všechny komponenty společnosti, sociální skupiny i jednotlivce

V evropském regionu je role ministrů zdravotnictví a orgánů veřejného zdravotnictví při úsilí zvládat nemoci a jejich důsledky nesmírně důležitá a je nezbytné ji nadále posilovat. Rezort zdravotnictví odpovídá za přípravu a realizaci národních a územních zdravotních plánů, za stanovení cílů a záměrů v oblasti zdravotní péče, za hodnocení výsledků, které přinesla opatření jiných rezortů, za poskytování vysoce kvalitních a účinných zdravotnických služeb a za zajištění základních funkcí veřejného zdravotnictví. Rezort zdravotnictví musí rovněž řádně zvážit, jaký dopad mají rozhodnutí v oblasti péče o zdraví na jiné rezorty a zainteresované strany.

Ministerstva zdravotnictví a orgány veřejného zdravotnictví postupně rozšiřují mezirezortní spolupráci a působí i jako zprostředkovatelé a zastánci zdraví. Ministerstva zdravotnictví by měla všem rezortům, veřejné správě i celé společnosti zdůrazňovat ekonomický, sociální i politický přínos dobrého zdraví a současně poukazovat na všechny negativní důsledky špatného zdravotního stavu obyvatel. Pro naplnění této důležité role je nezbytná diplomacie, věrohodné důkazy, argumenty a přesvědčivost. Rezort zdravotnictví je i partnerem ostatních rezortů, a to zejména tehdy, pokud lepší zdraví může přispět k dosažení jejich cílů. Všechny země, které se zúčastnily zasedání OSN o prevenci a zvládání neinfekčních nemocí a Světového zdravotnického shromáždění, vyjádřily podporu rozvoje takové spolupráce, která znamená zapojení celé veřejné správy a celé společnosti (*whole-of-government approach a whole-of-society approach*).

Vlády a další stupně veřejné správy zvažují vytvoření nových organizačních struktur pro posílení soudržnosti a rozvoj mezirezortní spolupráce. Cílem je zlepšit koordinaci a reagovat na nevyváženost politického vlivu různých rezortů. Zdravotní aspekty by měly být posuzovány ve všech oblastech. Přístup *Health in all policies* posouvá zdraví do popředí politických programů, rozvíjí politický dialog o zdraví a jeho determinantách a posiluje odpovědnost za výsledky v oblasti zdraví. Hodnocení zdravotních dopadů a ekonomické hodnocení jsou cennými nástroji pro posouzení spravedlnosti i konečných výsledků přijatých opatření. Předpokladem věrohodného hodnocení je sběr a ověřování kvalitativních a kvantitativních dat, která mají vztah ke zdraví. K tomu může přispět výzkum věnovaný zdraví a životní úrovni, který provádějí i jiné organizace, např. OECD.

Vlády se rovněž zavázaly, že organizačně zajistí aktivní zapojení širokého spektra zainteresovaných stran. To je velmi důležité pro některé občanské organizace, sociální skupiny (například migranty) a všechny další organizační struktury, které vytvářejí občanskou společnost. Aktivní občanské skupiny stále častěji

Zapojení celé společnosti

Celospolečenské úsilí přesahuje hranice institucí, ovlivňuje a mobilizuje místní a celosvětovou kulturu a média, venkovské i městské komunity a všechny relevantní rezorty, jako je školství, doprava a životní prostředí. Svou roli mohou sehrát i struktura a funkce měst a další okolnosti, jako je např. růst obezity a vývoj globálního potravinového systému.

Zapojení celé společnosti je forma řízení, která spočívá na široké spolupráci a doplňuje státní politiku. Využívá koordinaci prostřednictvím všeobecně uznávaných hodnot a posiluje důvěru mezi širokou škálou aktérů.

Díky zapojení soukromého sektoru, občanské společnosti, komunit a jedinců může celospolečenský přístup posílit schopnost lidí odolávat rizikům, která ohrožují zdraví, bezpečnost a životní pohodu.

spojují své síly při prosazování zdravotní problematiky na všech úrovních řízení. Široká škála příkladů sahající od globální až po lokální úroveň zahrnuje sumy OSN věnované zdraví, činnost Meziparlamentní unie, hnutí Zdravá města a další aktivity SZO, celosvětové iniciativy pro boj s chudobou, skupiny zaměřené na problematiku HIV, národní iniciativy definující cíle v oblasti zdraví a podílející se na regionálních zdravotních programech, např. v Evropské unii. Všechny tyto skupiny hrají významnou roli při podpoře zdraví a posilování zdravotní agendy na všech úrovních.

Účinná motivace, řízení a koordinace celospolečenských aktivit může přispět k lepším výsledkům v oblasti zdraví. Odpovědné a účinné řízení, jak dokládají výsledky výzkumů, se neobejde bez nových forem vedení a bez zapojení všech zainteresovaných stran. Ve 21. století se mohou jak jedinci, tak i nejrůznější organizace podílet na řešení zdravotní problematiky. Může být využito mnoho forem, které vyžadují kreativitu a nové schopnosti, zejména pokud jde o zvládání střetu zájmů a hledání nových způsobů řešení obtížných a složitých problémů. SZO se spolu se členskými státy hlásí k plné odpovědnosti za zvládání této problematiky a bude podporovat ministerstva zdravotnictví při dosahování jejich cílů.

Posilovat a rozvíjet schopnosti lidí, občanů, spotřebitelů a pacientů, aby dostali své odpovědnosti za zdraví, je zásadní podmínkou dalšího zlepšení výsledků v oblasti zdraví, výkonnosti zdravotnictví i spokojenosti pacientů. Hlas občanské společnosti, včetně jednotlivců a patientských organizací, mládežnických organizací a seniorů, je nezbytný při poukazování na okolnosti, které jsou pro zdraví škodlivé, na nebezpečný životní styl, závadné zboží a na nedostatky v kvalitě i poskytování zdravotní péče. Hlas občanů je rovněž důležitým zdrojem nových nápadů a myšlenek.

Spolupráce na společných prioritách v oblasti zdraví

Přírnos občanské společnosti

Občanská společnost je hlavním subjektem při formulování, prosazování a realizaci změn. Evropský region SZO usiluje o vytváření nových forem spolupráce s občanskou společností, včetně sociálních skupin s vyšším rizikem ohrožení (jakými jsou například lidé s HIV), a s nevládními organizacemi, které takové služby podporují a poskytují. V souvislosti s nárůstem počtu osob s HIV bylo v dané oblasti vytvořeno i několik celoevropských sítí a organizací.

Program Zdraví 2020 je založen na čtyřech prioritách:

- celoživotní investice do zdraví, posilování role občanů a vytváření podmínek pro růst jejich osobní odpovědnosti za zdraví;
- čelit největším zdravotním problémům Evropy — infekčním i neinfekčním nemocem;
- posilovat zdravotnické systémy zaměřené na lidi, rozvíjet kapacity veřejného zdravotnictví, zajistit krizovou připravenost, průběžně monitorovat zdravotní situaci a zajistit vhodnou reakci při mimořádných situacích;
- podílet se na vytváření odolných sociálních skupin žijících v prostředí, které je příznivé pro jejich zdraví.

Zmíněné čtyři prioritní oblasti vycházejí z „kategorií pro určování priorit a programů SZO“, na kterých se dohodly členské státy na globální úrovni. Odpovídají situaci i zkušenostem evropského regionu. Respektují rovněž relevantní strategie a akční plány SZO na regionální i globální úrovni.

Čtyři prioritní oblasti jsou provázány, jsou na sobě závislé a navzájem se podporují. Například aktivity týkající se zdraví během celého životního cyklu a vytváření podmínek pro posilování zodpovědnosti lidí za zdraví mohou pomoci při zvládání epidemie chronických neinfekčních nemocí i ve snaze posílit kapacitu veřejného zdravotnictví a v neposlední řadě to může pomoci v boji proti infekčním nemocem. Vlády zvýší svůj příznivý vliv na zdraví, když se jim podaří propojit svá opatření, investice a další aktivity a zaměřit se na snížení nerovností. Regionální úřadovna SZO pro Evropu se bude snažit působit jako iniciátor a na-

Hlavní cíle programu Zdraví 2020

Záměrem programu Zdraví 2020 je dosáhnout prokazatelného zlepšení zdraví v evropském regionu. Členské státy se dohodly na šesti regionálních cílech:

1. Do roku 2020 snížit předčasnou úmrtnost.
2. Zvýšit naději dožití (střední délku života).
3. Snížit nerovnosti v oblasti zdraví.
4. Zvýšit životní pohodu obyvatel.
5. Zajistit všeobecnou dostupnost zdravotní péče a respektovat právo na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví.
6. V jednotlivých členských státech stanovit národní zdravotní cíle a záměry.

Skupina doporučených ukazatelů, na nichž se členské státy dohodly, může usnadnit přípravu, realizaci i hodnocení národních zdravotních cílů a záměrů.

Zdravotnické informační systémy podporující realizaci programu Zdraví 2020

V rámci členských států evropského regionu SZO musí být rozvíjeny zdravotnické informační systémy a služby. Regionální úřadovna SZO pro Evropu pomáhá členským státům hodnotit informační systémy i soustavně je zdokonalovat a poskytuje členským státům zdravotnické informace prostřednictvím:

- spolupráce s mezinárodními partnery s cílem zajistit standardizaci, mezinárodní srovnatelnost a kvalitu zdravotnických dat;
- spolupráce se sítí zdravotnických agentur, které sbírají a zpracovávají zdravotnická data a poskytují věrohodné analýzy;
- aktivního shromažďování dat týkajících se zdraví, a to včetně výsledků výzkumných studií a jejich následného šíření. Záměrem je zajistit všeobecný a snadný přístup ke všem důležitým údajům a výsledkům analýz.

vrhovatel takových opatření, která jsou podpořena důkazy, a poskytovat užitečné příklady integrovaných přístupů. Hodnocení, zda a do jaké míry jsou plněny hlavní cíle programu **Zdraví 2020**, bude usnadněno monitorováním dosažených výsledků pomocí doporučených ukazatelů.

Činnost v souladu se čtyřmi uvedenými prioritami musí spočívat v kombinaci metod, které vedou ke zdraví, spravedlnosti a životní pohodě. Rozumná vláda je schopna předvídat změny, usnadňovat inovace a poskytovat finanční prostředky na podporu zdraví a prevenci nemocí. Metody řízení budou zahrnovat jak státní opatření a regulace, tak i nové formy spolupráce s občanskými organizacemi, nezávislými agenturami a odbornými institucemi. Roste potřeba náležitě zdůvodňovat navrhovaná opatření, ctít etické principy, zajišťovat dostupnost informací, respektovat soukromí, zvažovat vliv rizikových faktorů a hodnotit dosažené výsledky.

Program Zdraví 2020 respektuje rozdílné výchozí pozice, specifika a možnosti jednotlivých zemí. Je třeba vzít v úvahu, že mnohá rozhodnutí týkající se zdravotní politiky vznikají na základě nejistých a nedokonalých informací a že nelze plně předvídat přímé ani nepřímé důsledky reforem zdravotnických systémů. Řešení složitých problémů jako je např. obezita, multimorbidita a neurodegenerativní onemocnění je nesporně náročné. Roste význam a využívání poznatků mnohých dalších oborů zabývajících se společností, chováním lidí, politikou, sociálním marketingem, ekonomikou a neurovědou. Některé zkušenosti poukazují na přínos sice menších, ale komplexnějších opatření využívajících výchovných metod a usnadňujících adaptaci sociálních skupin. Spolupráce v rámci evropského regionu může urychlit rozvoj odborných znalostí: každá země a každý rezort se může na jedné straně učit a na druhé straně i přispívat svými poznatky a zkušenostmi.

Prioritní oblast 1: Celoživotní investice do zdraví, posilování role občanů a vytváření podmínek pro růst jejich osobní odpovědnosti za zdraví

Úsilí o co nejlepší zdravotní stav během celého života zvyšuje vyhlídky na delší dobu prožitou ve zdraví i na dlouhověkost; obojí může přinést ekonomický, sociální i individuální užitek. Demografické změny, které probíhají v jednotlivých zemích, vyžadují účinnou celoživotní strategii, která doceneňuje přínos nových metod podpory zdraví a prevence nemocí. Už v době těhotenství a raného vývoje dětí je žádoucí usilovat o zlepšení zdraví a posílení spravedlnosti v péči o zdraví. Zdravé děti se lépe učí, zdraví dospělí jsou produktivnější, zdraví senioři mohou aktivně přispívat k rozvoji společnosti. Zdravé a aktivní stárnutí je politickou prioritou i důležitým tématem výzkumu.

Skutečným přínosem jsou takové programy podpory zdraví, které posilují roli i schopnosti občanů a motivují je k aktivnímu zapojení. Záměrem je vytvářet lepší podmínky pro zdraví, zvyšovat zdravotní gramotnost, posilovat samostatnost a usnadňovat ta rozhodnutí, která přispívají ke zdraví. Důležité je zajištění bezpečného průběhu těhotenství umožňujícího novorozencům zdravý vstup do života; zajištění bezpečí a životní pohody; ochrana dětí a mládeže; rozšiřování zdravých pracovišť a podpora zdravého stárnutí. V důsledku rostoucí epidemie obezity v Evropě se zajištění zdravého jídla a výživy během celého života stalo prioritou.

Dobré řízení, které vede ke zlepšení zdraví, obvykle kombinuje různé metody

Moskevská deklarace o zdravém životním stylu a zvládnání neinfekčních nemocí (2011) uvádí:

„... uvědomujeme si, že je nezbytné změnit dosavadní metodické přístupy, máme-li zvládnout chronické neinfekční nemoci, neboť příčinou těchto nemocí nejsou jen biomedicínské faktory, ale do značné míry je způsobují a ovlivňují sociální a ekonomické faktory i další okolnosti podmíněné chováním a životním prostředím.“

Podarilo se najít účinné, věrohodné a efektivní metody přispívající k omezení kouření. Patří sem i Rámcová úmluva SZO o kontrole tabáku a šest strategií MPOWER podporujících realizaci Rámcové úmluvy na národní úrovni:

1. *Monitor*: sledování spotřeby tabáku a hodnocení účinnosti preventivních opatření.
2. *Protect*: ochrana lidí před vystavením tabákovému kouři.
3. *Offer*: nabídka služeb pro pomoc při odvykání kouření.
4. *Warn*: upozornění na nebezpečnost tabáku.
5. *Enforce*: důsledné omezování reklamy, propagace a sponzoringu tabákových výrobků.
6. *Raise*: zvýšení tabákových daní.

Opatření omezující spotřebu tabákových výrobků jsou druhým nejefektivnějším způsobem, jak vynaložit finanční prostředky na zlepšení zdraví. Na prvním místě stojí očkování dětí.

Podobné postupy založené na důkazech musí být vyvinuty i pro další zdravotní rizika, jakým je například obezita. Pokud jde o alkohol, členské státy již schválily globální i regionální strategii.

Věrohodné poznatky dokládají, že efektivní a ne příliš nákladné metody mohou přímo zlepšit zdraví a životní podmínky populace. V celém evropském regionu narůstá počet praktických zkušeností s realizací programů podpory zdraví a národních programů zaměřených na nejdůležitější skupiny nemocí, jako jsou kardiovaskulární nemoci nebo cukrovka. Je doloženo, že dobrých výsledků lze dosáhnout kombinací kvalitního řízení ze strany veřejné správy, podpůrného prostředí a metod motivujících a posilujících roli občanů. Rozvoj výzkumu orientovaného na faktory spojené s chováním lidí a na sociální determinanty může poukázat na ještě účinnější metody, které zlepšují zdraví.

Velmi důležité je rozšíření programů orientovaných na podporu duševního zdraví. Každý čtvrtý člověk žijící v evropském regionu má zkušenosti s nějakou formou duševního onemocnění. Naléhavým úkolem je zajistit včasnou diagnostiku deprese a prevenci sebevražd. Přínosem jsou komunitní intervenční programy. Výzkum pomáhá lépe pochopit nebezpečné vazby mezi duševními problémy a sociální marginalizací, nezaměstnaností, bezdomovectvím a užíváním alkoholu i jiných omamných látek. Je rovněž nutné věnovat pozornost novým formám závislosti spojeným s virtuálním internetovým světem.

Obzvláště cenné jsou metody zaměřené na zdravý život mladých lidí a starší populace. Široké spektrum zainteresovaných stran může přispět k programům podpory zdraví, včetně mezigeneračních aktivit. Aktivity pro mladé lidi zahrnují vzdělávání mezi vrstevníky (tzv. *peer-to-peer*), zapojení mládežnických organizací a školní programy na podporu zdravotní gramotnosti. Je velmi důležité zahrnout do této práce i oblast duševního a sexuálního zdraví. Iniciativy zaměřené na aktivní a zdravé stárnutí mohou pomoci starším lidem zlepšit jejich zdraví i kvalitu života.

Prioritní oblast 2: Čelit největším zdravotním problémům Evropy – neinfekčním a infekčním nemocem

Program Zdraví 2020 se zaměřuje na řadu efektivních integrovaných strategií a intervencí, jejichž cílem je řešení hlavních zdravotních problémů regionu. Jedná se především o neinfekční a infekční nemoci. Oba typy vyžadují kombinaci cílených aktivit veřejného zdravotnictví a systému zdravotní péče. Účinnost těchto strategií je posilována aktivitami zaměřenými na spravedlnost, sociální determinanty zdraví, na posilování aktivního postoje lidí k vlastnímu zdraví a na vytváření zdravého životního prostředí.

Pro úspěšné zvládnutí problémů, jejichž zdrojem jsou chronické neinfekční nemoci, je nezbytné kombinovat jednotlivé metody. Program Zdraví 2020 podporuje uplatnění integrovaného přístupu zapojujícího všechny úrovně veřejné správy a celou společnost. To se osvědčilo při realizaci mnoha předchozích regionálních a globálních programů. Je totiž zřejmé, že aktivity zaměřené na ovlivnění individuálního chování mají jen omezený dopad. Neinfekční nemoci jsou nerovnoměrně rozšířeny, a to jak mezi zeměmi, tak i uvnitř států. Jejich výskyt je úzce spjat s existencí a účinností opatření orientovaných na sociální determinanty zdraví a na faktory životního prostředí.

Nepříznivé důsledky chronických neinfekčních nemocí

Evropský region vykazuje celosvětově nejvyšší hodnoty výskytu neinfekčních nemocí. Dvě skupiny nemocí, a to nemoci kardiovaskulární a nádory, jsou příčinou téměř tří čtvrtin úmrtí v regionu. Tři skupiny nemocí, a to kardiovaskulární nemoci, nádory a duševní poruchy, představují více než polovinu všech nemocí (měřeno pomocí ukazatele DALYs – disability-adjusted life-years, tedy let života ztracených z důvodu špatného zdravotního stavu, invalidity a předčasného úmrtí). Mnoha předčasným úmrtím by bylo možné se vyhnout: odhady dokládají, že přinejmenším 80 % všech srdečních chorob, mozkových příhod a cukrovky 2. typu a jedné třetiny nádorových onemocnění by bylo možno předejít. Nerovnosti ve výskytu neinfekčních nemocí uvnitř zemí i mezi zeměmi poukazují na velké možnosti dalšího zlepšování zdraví.

Nežádoucí důsledky duševních poruch

Duševní poruchy jsou druhou nejvýznamnější zdravotní zátěží evropského regionu (19 %) a jsou hlavní příčinou invalidity (měřeno pomocí DALYs). Stárnutí populace vede ke zvýšenému výskytu demence. Běžnými duševními poruchami (depresí a stavy úzkosti) trpí každoročně přibližně každý čtvrtý člověk. Avšak zhruba 50 % lidí s duševními poruchami nedostane žádnou odbornou péči. Stigma a diskriminace patří mezi hlavní důvody, proč se lidé obávají vyhledat lékařskou pomoc.

Škody, které způsobuje tuberkulóza

V roce 2010 zaznamenal evropský region odhadem 420 000 nových a recidivujících případů tuberkulózy a 61 000 úmrtí způsobených tuberkulózou. Většina případů tuberkulózy (87 % nových případů a 94 % úmrtí) se vyskytlo ve střední a východní části regionu. Evropský region má nejnižší míru úspěšnosti léčby na celém světě z důvodu vysokého podílu tuberkulózy rezistentní vůči lékům; multi-rezistentní tuberkulóza byla zjištěna u 13 % nově léčených případů a u 42 % dříve léčených případů. Onemocnění je často spojeno se špatnými socioekonomickými podmínkami a také s dalšími determinanty, včetně bezdomovectví.

Program Zdraví 2020 usiluje o plnou realizaci globálních i regionálních usnesení a smluv, které se týkají neinfekčních nemocí. Mezi prioritní oblasti patří:

- **Existující deklarace a strategie:** Politická deklarace OSN o neinfekčních nemocech (summit v roce 2011); Rámcová úmluva SZO o kontrole tabáku; Globální strategie pro výživu, pohybovou aktivitu a zdraví; Globální strategie a regionální akční plán pro snížení škodlivého užívání alkoholu; Akční plán pro realizaci Evropské strategie prevence a kontroly neinfekčních nemocí 2012–2016; Akční plán duševního zdraví pro Evropu (SZO).
- **Podpora zdraví.** V návaznosti na text Ottawské charty podpory zdraví je podpora zdraví jádrem všech deklarací a strategií, které vyzývají vlády k rozvoji mezirezortních národních strategií, zacílených na hlavní problémy související s neinfekčními nemocemi.

Program Zdraví 2020 podporuje soustavné úsilí v boji s infekčními nemocemi. Žádná země si nemůže dovolit polevit ve své ostražitosti. Každá země musí neustále usilovat o udržení nejvyšších možných standardů. Priority pro evropský region zahrnují:

- **Rozšiřování kapacit v oblasti informací a stálého dohledu.** Je nutná realizace Mezinárodního zdravotního řádu (*IHR – International Health Regulations*), zlepšení výměny informací a v případě potřeby i součinnost v oblasti dozoru a kontroly nemocí prostřednictvím veřejných zdravotnických, veterinárních, potravinářských a zemědělských úřadů, s cílem lépe zvládat infekční nemoci. Pozornost je žádoucí věnovat zejména těm infekčním nemocem, které mohou být přenášeny ze zvířat na člověka, objevují se jako nové nozologické jednotky, jsou způsobovány původci, kteří jsou rezistentní vůči lékům, popřípadě těm infekčním nemocem, které jsou přenášeny vodou nebo potravinami.
- **Zvládnutí vážných virových a bakteriálních hrozeb.** Důležité jsou zejména tyto úkoly a opatření: připravit a realizovat regionální a akční plány; čelit antimikrobiální rezistenci; zabránit výskytu a šíření organismů a infekcí rezistentních vůči lékům prostřednictvím vhodného užívání antibiotik a zvládnutím infekcí; zajistit bezpečné základní komodity, jako je voda a potraviny; udržovat doporučený systém preventivního očkování a podílet se na regionálním a globálním vymýcení obrny, spalniček, zarděnek a malárie. Dále je nutné prostřednictvím účinných opatření, která jsou podložena věrohodnými důkazy, zvládnout závažné choroby, jako je tuberkulóza, HIV a chřipka, a to zajištěním dostupnosti zdravotní péče pro celou populaci, včetně zranitelných skupin.

Prioritní oblast 3: Posilovat zdravotnické systémy zaměřené na lidi, rozvíjet kapacity veřejného zdravotnictví, zajistit krizovou připravenost, monitorovat zdravotní situaci a zajistit vhodnou reakci při mimořádných situacích

Dosažení vysoké úrovně kvality péče a lepších výsledků v oblasti zdraví vyžaduje systémy, které jsou finančně životaschopné, pokrývají potřeby, jsou zaměřené na lidi a spočívají na důkazech a informacích. Všechny země se musí přizpůsobovat měnící se demografii, výši a struktuře nemocnosti, ze-

Zdravotnický systém

„V politické a institucionální struktuře každé země je zdravotnický systém souhrnem všech veřejných a soukromých organizací, institucí a zdrojů, odpovědných za zlepšování či obnovu zdraví. Zdravotnické systémy zahrnují služby jednotlivcům, služby pro obyvatelstvo a aktivity ovlivňující opatření a činnosti i jiných rezortů, s cílem zvládat determinanty zdraví, a to sociální, ekonomické a týkající se životního prostředí.“

Tallinská charta: Zdravotnické systémy pro zdraví a blahobyt.

Technologický a vědecký pokrok

Studium lidského genomu podstatně mění výzkum v oblasti zdraví populace, politiku i praxi a přináší četné objevy v oblasti genetického základu zdraví a nemoci. Rychlý vědecký pokrok a nové nástroje genetiky přispěly k pochopení mechanismu nemoci.

Nanotechnologie umožňuje manipulaci s vlastnostmi a strukturami na nanoúrovni. Používá se k cílenější terapii pomocí klasických nebo nových léků. Mnohé z nových léčebných metod prokázaly menší vedlejší účinky a jsou účinnější než tradiční léčba.

K výrazným změnám v léčebné a ošetrovatelské péči a ke snižování nákladů přispívají nově zaváděné metody, které rozšiřují možnosti ošetrovatelů i pacientů. Jsou to např. nástroje pro sebezpečí, zařízení pro průběžnou a lepší kontrolu zdravotního stavu a vybavení pro domácí péči o chronicky nemocné.

jména s ohledem na duševní a chronické nemoci a stavy související se stárnutím. Proto je nutné upravit zaměření systémů zdravotní péče a klást důraz na prevenci nemocí, průběžně zvyšovat kvalitu a posilovat integraci služeb, zajistit kontinuitu péče, podporovat soběstačnost pacientů a přiblížit lékařskou péči co nejbližší domovu, a posilovat její bezpečnost a efektivitu. Je rovněž nutné docenit možnosti individualizované medicíny.

Program Zdraví 2020 znovu potvrzuje odhodlání SZO a jejích členských států zajistit všeobecnou dostupnost zdravotní péče, a to včetně léků a vysoce kvalitní lékařské péče. Mnohé země již dosáhly všeobecné dostupnosti, je však žádoucí v regionu postupně odstraňovat neúměrně vysoké platby. Je nutné posílit dlouhodobou udržitelnost zdravotnických systémů a jejich odolnost vůči ekonomickým cyklům, omezit zvyšování nákladů vyvolané nabídkou, odstranit plýtvání prostředky a současně zajistit přiměřenou úroveň finanční ochrany. Hodnocení zdravotnických technologií a mechanismy pro zajištění kvality jsou velmi důležité pro rozvoj transparentnosti a posílení odpovědnosti v rámci zdravotnického systému a jsou nedílnou součástí kultury zaměřené na bezpečnost pacienta.

Program Zdraví 2020 i nadále vnímá základní zdravotní péči jako hlavní součást zdravotnických systémů 21. století. Primární péče může reagovat na dnešní potřeby vytvořením a podporou partnerského prostředí, které podněcuje lidi k účasti na nových metodách léčby a k lepší péči o vlastní zdraví. Plné využití nástrojů a inovací 21. století, jakými jsou komunikační technologie (digitální záznamy, telemedicína a elektronické zdravotnictví) a sociální média, může přispět k lepší a efektivnější péči. Důležitou zásadou je rovněž vnímání pacientů jako partnerů a plné přijetí odpovědnosti za výsledky jejich léčby.

Zlepšení výsledků zdravotnických systémů vyžaduje výrazné posílení funkcí a kapacit v oblasti veřejného zdravotnictví. I když se kapacita a prostředky v oblasti veřejného zdravotnictví v rámci regionu liší, je žádoucí, aby byla přednostně finančně zajištěna činnost potřebných institucí, aby byla rozšířena jejich kapacita a aby tak byla podpořena prevence nemocí i ochrana a podpora zdraví. Pomoci může rovněž přezkoumání a přizpůsobení právních předpisů a jiných dokumentů v oblasti ochrany a podpory zdraví lidí za účelem modernizace a posílení funkcí veřejného zdravotnictví. Vzrůstá i význam spolupráce při řešení globálních a přeshraničních zdravotních problémů, stejně tak jako důležitost koordinace v zemích, jež předaly a decentralizovaly kompetence v oblasti ochrany a podpory zdraví.

Revitalizace veřejného zdravotnictví a transformace poskytování služeb vyžaduje reformu vzdělávání a školení zdravotnických odborníků. Flexibilnější, všestranně kvalifikovaní a týmově orientovaní pracovníci jsou srdcem zdravotnického systému vhodného pro 21. století. V odborné přípravě by měla být věnována pozornost týmové práci při poskytování zdravotní péče; novým formám poskytování služeb (včetně domácí péče a dlouhodobé péče); umění posilovat roli pacientů a jejich schopnosti v oblasti sebezpečí; zlepšení strategického plánování, řízení, mezirezortních aktivit a vedení. To vyžaduje novou pracovní kulturu posilující nové formy spolupráce mezi odborníky veřejného zdravotnictví a zdravotní péče a rovněž spolupráci mezi odborníky z oborů zdravotnických a sociálních služeb i dalších rezortů. Celosvětová krize zdravotnických pracovníků vyžaduje zavést a dodržovat Světový kodex zásad SZO pro mezinárodní nábor zdravotnických pracovníků.

Velmi důležité jsou návrhy takových opatření, jejichž prostřednictvím dovedou instituce a občané pružně reagovat na měnící se okolnosti, předvídat budoucí vývoj a zvládat mimořádné zdravotní situace. Opatření musí brát v úvahu komplexnost kauzálních cest a musí být schopna rychle a novátorsky reagovat na mimořádné události, jako je např. propuknutí epidemie infekční choroby. Mezinárodní zdravotní řád vyžaduje, aby země v plném rozsahu respektovaly a rozvíjely mezirezortní a nadnárodní charakter zdravotních krizových situací, aby dovedly reagovat na široké spektrum rizikových faktorů a aby byly připraveny účinně zvládat zdravotní aspekty mimořádných událostí a humanitárních katastrof.

Veřejné zdravotnictví

V evropském regionu SZO se používá Achesonova definice veřejného zdravotnictví (*Public Health*): „věda a umění prevence nemocí, prodlužování života a podpory zdraví prostřednictvím organizovaného úsilí společnosti“. Na veřejném zdravotnictví se podílejí státní a podle okolností i další instituce a kolektivní aktivity prostřednictvím tradičních metod, jako je zdravotnická situační analýza, zdravotnický dozor, podpora zdraví, prevence, kontrola infekčních onemocnění, ochrana životního prostředí a hygiena, krizová připravenost a schopnost rychlé reakce v krizových situacích, ochrana zdraví při práci a další. Novější metody zahrnují sociální determinanty zdraví, vliv sociálního gradientu na zdraví a soustavný a cílevědomý rozvoj podpory zdraví.

20 let evropských zdravotních aktivit zaměřených na životní prostředí

Země evropského regionu, které znepokojil rostoucí počet důkazů o vlivu nebezpečného prostředí na lidské zdraví, zahájily v roce 1989 společně s Regionální úřadovnou SZO pro Evropu vůbec první zdravotnický program orientovaný na faktory životního prostředí s cílem eliminovat nejvýznamnější zdravotně rizikové faktory.

Ke zmíněnému úsilí přispěla řada ministerských konferencí, které se konají každých pět let a jsou koordinovány Regionální úřadovnou SZO pro Evropu. Konference jsou jedinečnou příležitostí pro upevnění spolupráce mezi různými rezorty a poskytují dobré východisko pro návrhy a tvorbu opatření zaměřených na životní prostředí a zdraví v evropském regionu.

Prioritní oblast 4: Podílet se na vytváření motivovaných a odolných sociálních skupin žijících v prostředí, které je příznivé pro jejich zdraví

Posilování odolnosti je rozhodujícím prvkem ochrany a podpory zdraví i životní pohody na úrovni jednotlivců i komunit. Pravděpodobnost, že člověk bude zdravý, je úzce podmíněna okolnostmi, v nichž se lidé rodí, vyrůstají, pracují a stárnou. Soustavné hodnocení zdravotních determinant v rychle se měnícím prostředí, a to zejména pokud jde o technologie, práci, výrobu energie a urbanizaci, je naprosto zásadní. Na výsledky hodnocení musí navazovat opatření vedoucí ke zlepšení zdravotní situace. Motivované a odolné sociální skupiny pohotově reagují na nové nebo nepříznivé situace, jsou připravené na ekonomické a sociální změny i na vývoj životního prostředí a jsou schopny zvládat krize i těžké podmínky. Iniciativa SZO Zdravá města a komunity poskytuje mnoho příkladů, jak posilovat motivaci a odolnost, zejména zapojením místních lidí a rozvíjením sdílené odpovědnosti za zvládání problémů souvisejících se zdravím. Podobné zkušenosti dokládá i realizace dalších programů, jako jsou Škola podporující zdraví nebo Podnik podporující zdraví.

Má-li být zdraví lidí chráněno před rizikovými faktory nebezpečného a kontaminovaného životního prostředí a mají-li být přijata vhodná sociální i další opatření v konkrétních lokálních podmínkách, je naprosto nezbytné, aby rezort zdravotnictví úzce spolupracoval s rezortem životního prostředí. Rizika plynoucí ze životního prostředí jsou významnými determinantami zdraví. Zdravotní stav je úzce spjat s prostředím, např. pokud jde o expozici škodlivým emisím, a souvisí i s vlivem klimatických změn, které společně se sociálními determinanty působí na zdraví. V kontextu Ria +20, konference OSN o udržitelném rozvoji, probíhá hodnocení přínosů, které pro zdraví může mít snížení emisí a další opatření v oblasti péče o životní prostředí. Státy začaly připravovat a realizovat opatření, která přispívají jak ke zdraví planety, tak i ke zdraví lidí, a uznávají důležitost spolupráce mezi rezorty s cílem chránit zdraví lidí před rizikovými faktory nebezpečného nebo kontaminovaného prostředí.

Účinnost veřejného zdravotnictví zvyšuje mezioborová a mezirezortní spolupráce respektující souvislosti mezi zdravím lidí i zvířat a kvalitou životního prostředí. Můžeme sem zahrnout: plnou realizaci multilaterálních dohod o životním prostředí a respektování doporučení obsažených v dokumentu *European environment and health process*; rostoucí základnu vědeckých poznatků; hodnocení zdravotních důsledků, ke kterým došlo po realizaci opatření různých rezortů; pozornost si zaslouží zejména ta opatření, která mají vliv jak na zdraví, tak i na životní prostředí; rozvíjení aktivit zlepšujících životní prostředí a zdraví; podporu zdravotnickému rezortu při rozvoji aktivit šetrnějších k životnímu prostředí.

Pracujme společně: partnerská spolupráce je přidanou hodnotou

Cílů programu Zdraví 2020 bude dosaženo spojením individuálního a kolektivního úsilí. K úspěchu vede stanovení společných cílů a široká spolupráce lidí, organizací i celé společnosti. Týká se to vlády, nevládních organizací, občanské společnosti, soukromého sektoru, vědeckých a akademických institucí, odborníků v oblasti zdravotnictví, sociálních skupin i každého jednotlivce.

Řízení zlepšující zdraví

Vláda, která si zdraví váží, podporuje spolupráci jak zdravotnického rezortu s ostatními rezorty, tak i veřejných a soukromých subjektů i občanů s cílem hájit a naplňovat společné zájmy. Východiskem by se měl stát souhrn společných opatření, z nichž mnohé se týkají jiných rezortů, než je zdravotnictví, a organizací, které nespádají do veřejné správy. Proto je nezbytné vytvářet organizační struktury a používat metody, které širokou spoluprací umožňují a dále ji pomáhají rozvíjet.

To dává ministrům zdravotnictví a orgánům veřejného zdravotnictví plně oprávnění zaujímat a plnit nové role při přípravě a realizaci opatření se záměrem posilovat zdraví a zlepšovat životní pohodu.

Soulad s celosvětovým rozvojem zdraví

Program Zdraví 2020 je plně v souladu s požadavky a iniciativami rozvoje zdraví na celém světě. Ztělesňuje globální vizi pomoci lidem dosáhnout lepšího zdraví, zahrnutou v reformním procesu SZO.

Přínos SZO

Světová zdravotnická organizace (SZO) prochází reformním procesem, jehož cílem je zlepšit výsledky v oblasti zdraví a dosáhnout širšího souhlasu a soudržnosti, pokud jde o zvládnutí globálních zdravotních problémů. SZO by se měla stát organizací, která usiluje o špičkovou kvalitu, účinnost, efektivitu, vnímavost, transparentnost a odpovědnost.

Hlavním cílem je přechod z organizace, poskytující samostatné výstupy prostřednictvím série technických programů, na organizaci, která uplatňuje svůj vliv prostřednictvím koordinovaného úsilí národních kanceláří, regionálních úřadoven, ústředí a jejich poboček, přičemž všechny tyto subjekty by měly pracovat jako součást velké, vzájemně propojené sítě.

Klíčem k úspěchu programu Zdraví 2020 bude široká spolupráce členských států a SZO i schopnost zapojit další partnery. Nezbytným východiskem je úzká spolupráce mezi Regionální úřadovnou SZO pro Evropu, ústředím SZO a všemi regiony. Důležitou pomocí je aktivní účast dalších subjektů zapojených do regionálních sítí, jako je Společenství nezávislých států, Euroasijské ekonomické společenství (EAEC), země jihovýchodní Evropy a EU.

Regionální úřadovna SZO pro Evropu bude plnit svou základní roli danou Ústavou SZO s cílem působit jako řídicí a koordinační autorita pro mezinárodní zdravotní aktivity v evropském regionu. Bude navazovat a udržovat efektivní spolupráci s mnoha partnery a bude státům poskytovat technickou pomoc. Bude usilovat o rozšíření spolupráce a zaměří se zejména na tyto úkoly: zlepšit provázanost opatření a aktivit; přispívat k částečnému sjednocení navrhovaných opatření; sdílet zdravotnická data; zajistit monitorování zdravotní situace; podporovat rozvoj nových typů spolupráce využívající moderní informační technologie. Bude v rámci evropského regionu působit jako centrální zdroj ověřených doporučení a bude připravovat a rozvíjet nové formy spolupráce s členskými zeměmi SZO.

Spolupráce s Evropskou unií je silnou základnou nabízející významné příležitosti a další výhody. Ve 28 členských státech EU, které tvoří podstatnou část evropského regionu SZO, je proces integrace a spolupráce v oblasti péče o zdraví založen na zdravotní strategii EU, na kterou navazují další opatření a právní i finanční mechanismy zajišťující její plnění. Kandidátské země, potenciální kandidátské země a země Evropského nástroje sousedství a partnerství (ENPI – *European Neighbourhood and Partnership Instrument*) rovněž pracují na postupném sladění své legislativy a postupů se záměry EU. To může významně přispět k realizaci programu Zdraví 2020. Společná deklarace Evropské komise a SZO, která zahrnuje šest metod širší spolupráce, je důležitým krokem v rozvoji vzájemného partnerství.

Posilována je rovněž existující spolupráce mezi SZO a mezinárodními organizacemi působícími v evropském regionu. K takovým organizacím patří např. agentury OSN, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), Rada Evropy, rozvojové agentury a fondy i hlavní nevládní organizace. Státy v rámci regionu přispívají ke spolupráci a využívají výhod spolupráce s mezinárodními organizacemi, což představuje cenný prostředek pro plnění společných cílů programu Zdraví 2020 a rovněž cílů jiných rezortů a organizací.

Významnou podporu přinese propojení s novými, rodícími se typy partnerské spolupráce v oblasti péče o zdraví, které se uplatňují na různých úrovních řízení v rámci regionu. Zásadní přínos mají nové metody spolupráce, jako jsou: Zdravotní síť jihovýchodní Evropy (SEEHN – *South-eastern Europe Health Network*) a strategie *Northern Dimension* (společná opatření EU, Ruska, Norska a Islandu); Evropská síť Zdravých měst SZO (*WHO European Healthy Cities Network*), národní sítě zdravých měst a Regiony pro zdraví; subregionální sítě v rámci Společenství nezávislých států a sítě SZO podporující zdraví, včetně škol, pracovišť, nemocnic a věznic v regionu.

Spolupráce s občanskou společností napomůže realizovat program Zdraví 2020. Mnoho dobrovolných a svépomocných organizací pojalo zdraví jako významnou část svých aktivit a mnoho zdravotnických služeb je i nadále poskytováno jako součást rodinné a komunitní péče i sebezpeče. Jedná se o organizace pracující od místní až po globální úroveň, které do svých programů zahrnují zdraví a jeho sociální determinanty. Podpora jejich přínosu je proto cenná pro realizaci programu Zdraví 2020 na všech úrovních.

Hledání vhodných a etických metod zapojení soukromého obchodního sektoru. Postoj vůči soukromému sektoru v oblasti zdraví se v rámci zemí a mezi různými zeměmi liší. Avšak firmy čím dál tím více zasahují do životů lidí. Jejich vliv může pomoci zdraví zlepšit, ale i podkopat. Je důležité stanovit pevná pravidla v oblasti zdraví pro aktéry z řad soukromého sektoru a motivovat i rozvíjet jejich sociální odpovědnost.

Záměr programu Zdraví 2020

Naší vizí je evropský region SZO, v němž jsou všichni lidé podporováni a schopni dosáhnout co nejvyššího potenciálu zdraví a životní pohody a v němž státy jednotlivě i společnými silami usilují o snížení nerovností ve zdraví – jak v rámci regionu, tak i za jeho hranicemi.

Program Zdraví 2020 – společný záměr a sdílená odpovědnost

Program Zdraví 2020 je adaptabilní a praktický strategický rámec. Poskytuje slibnou platformu pro společné získávání vědomostí a sdílení znalostí i zkušeností mezi zeměmi. Bere na vědomí, že každá země je jedinečná a bude usilovat o dosažení společných cílů rozdílnými cestami. Země mají různou výchozí pozici, mají však společný cíl. Politický souhlas s tímto procesem je nezbytný. Státy jej vyjádřily tím, že se podílely na stanovení regionálních cílů.

Ve vzájemně provázaném světě narůstá potřeba spolupráce mezi státy. V současné době existuje široká škála globálních a regionálních sil ovlivňujících lidské zdraví a jeho determinanty. I když dnes, ve větším počtu než kdykoli dříve, mají lidé možnost dosáhnout vyšší úrovně zdraví, žádná země nedokáže sama izolovaně využít potenciál inovací a změnit nebo vyřešit problémy související se zdravím a životní pohodou.

Budoucí prosperita jednotlivých zemí a celého regionu bude záležet na ochotě a schopnosti využít nových příležitostí ke zlepšení zdraví a životní pohody současných i budoucích generací. **Program Zdraví 2020 motivuje a podporuje ministerstva zdravotnictví, aby zapojila všechny důležité partnery do sdíleného úsilí o zdravější evropský region.**

Další informace

Bylo provedeno a kriticky ověřeno několik studií s cílem zajistit, aby veškeré analýzy a návrhy aktivit v rámci programu Zdraví 2020 byly založeny na věrohodných důkazech a zkušenostech. Patří k nim:

- Kickbusch I, Gleicher D. *Governance for health in the 21st century*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2012.
- *Report on social determinants of health and the health divide in the WHO European Region*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe (připravuje se).
- McDaid D, Sassi F, Merkur S, eds. *The economic case for public health action*. Maidenhead, Open University Press (připravuje se).
- McQueen D et al., eds. *Intersectoral governance for health in all policies*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2012.
- Bertollini R, Brassart C, Galanaki C. *Review of the commitments of Member States and the WHO Regional Office for Europe between 1990 and 2010: analysis in the light of the Health 2020 strategy*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2012.

ZDRAVÍ 2020

Rámcový souhrn opatření připravených s cílem pomoci vládám a všem společenským aktivitám, aby přispívaly ke zdraví a životní pohodě obyvatel evropského regionu